

Д. М. Бабенко,
старший науковий співробітник науково-організаційного відділу,
Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5861-1141>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.3.176

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

D. Babenko,
Senior Researcher of the Department of Scientific and Organizational,
Institute of Public Administration and Research on Civil Protection

ANALYSIS OF SCIENTIFIC RESEARCH ON THE ORGANIZATION OF CIVIL PROTECTION MEASURES UNDER MARTIAL LAW

Проведено аналіз наукових досліджень щодо участі працівників оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в організації життєзабезпечення не евакуйованого населення. Визначено відсутність порядку дій органів та підрозділів цивільного захисту на території, де проживає не евакуйоване населення, якщо громадяни відмовляються від обов'язкової евакуації.

Визначено проблемні питання щодо евакуації населення в безпечні місця в умовах воєнного стану, а також запропоновано шляхи їх вирішення.

Досліджено правове регулювання месенджерів як нової форми засобів масової інформації (далі — ЗМІ), в контексті російсько-Української війни та прийняття окремого закону, що урегулює використання месенджерів як інформаційного ресурсу в умовах воєнного стану.

Розглянуто питання щодо особливостей застосування шкідливого програмного забезпечення спецслужбами країни-агресора, об'єктів хакерських посягань у світових вимірах, а також акценти діяльності хакерів та кіберзлочинців в умовах кібервійни.

Проаналізовано роль держави щодо розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва з метою досягнення позитивного результату, де співпраця відбувається шляхом об'єднання ресурсів та потенціалу всіх суб'єктів сфери цивільного захисту.

Визначено роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України в сучасних умовах та його еволюцію щодо забезпечення національної безпеки України в умовах війни.

Проведено аналіз наукових досліджень щодо діяльності служби цивільного захисту в умовах воєнного стану. Виявлено проблемні питання функціонування сил територіальних органів та підрозділів цивільного захисту в умовах воєнного стану та розглянуто основні вимоги до пожежно-рятувальних автомобілів, які експлуатуються в умовах бойових дій.

Актуалізовано використання інноваційних методів для проведення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, спричинених першою чергою веденням бойових дій. Узагальнено досвід організації просвітницької діяльності з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності серед населення окупованих територій.

Проаналізовано сутність поняття "кризова ситуація", її зміст та застосування у нормативно-правових актах, що регулюють діяльність державних органів сфери цивільного захисту в Україні.

Встановлено особливості забезпечення безпеки та захисту особового складу в умовах ведення бойових дій та запропоновано нові зразки захисного костюма пожежного рятувальника, що здатен забезпечити його захист під час виконання завдань за призначенням в умовах постійних авіаційних та артилерійських обстрілів.

Обґрунтовано теоретико-методологічні засади в умовах воєнно-політичних конфліктів, безпечної життєдіяльності населення, а також трансформації державної системи цивільного захисту в сучасному безпековому середовищі.

Визначено перспективні напрямки подальших наукових досліджень за розглянутою проблематикою, зокрема щодо узагальнення міжнародного досвіду з реагування на надзвичайні ситуації в умовах ведення бойових дій, удосконалення механізмів публічного управління реагуванням на надзвичайні ситуації, правового забезпечення та створення сталої моделі механізмів публічного управління, розроблення практичних рекомендацій щодо їх функціонування в умовах воєнного стану.

The author analyzes scientific research on the participation of civil protection rescue service employees in organizing life support for the non-evacuated population. The absence of a procedure for the actions of civil protection bodies and units in the territory where the non-evacuated population lives if citizens refuse to undergo mandatory evacuation is identified.

The author identifies the problematic issues related to the evacuation of the population to safe places under martial law, and suggests ways to solve them.

The article examines the legal regulation of messengers as a new form of mass media (hereinafter — media) in the context of the Russian-Ukrainian war and the adoption of a separate law regulating the use of messengers as an information resource under martial law.

The article also examines the peculiarities of the use of malware by the special services of the aggressor country, the objects of hacker attacks in the global context, and the focus of hackers and cybercriminals in cyberwarfare.

The role of the state in the development of international scientific and technical cooperation is analyzed in order to achieve a positive result, where cooperation takes place by combining the resources and potential of all actors in the field of civil protection.

The role of civil protection in ensuring the national security of Ukraine in modern conditions and its role in ensuring the national security of Ukraine in wartime is determined.

An analysis of scientific research on the activities of the civil protection service under martial law is carried out. The problematic issues of the functioning of the forces of territorial bodies and units of civil protection under martial law are identified and the basic requirements for fire and rescue vehicles operated in combat conditions are considered.

The use of innovative methods for training the population to act in emergency situations caused primarily by hostilities is actualized. The experience of organizing educational activities on civil protection and life safety among the population of the occupied territories is summarized.

The author analyzes the essence of the concept of "crisis situation", its content and application in the legal acts regulating the activities of state bodies in the field of civil protection in Ukraine.

The peculiarities of ensuring the safety and protection of personnel in the conditions of hostilities are established and new samples of protective suit for fire rescuers are proposed, which can ensure their protection during the performance of assigned tasks in the conditions of constant air and artillery shelling.

The author substantiates the theoretical and methodological foundations of the conditions of military and political conflicts for the safe life of the population, as well as the transformation of the state civil protection system in the modern security environment.

The author identifies promising areas for further scientific research on the issues under consideration, in particular, generalization of international experience in responding to emergencies in the context of hostilities, improvement of mechanisms of public administration of emergency response, legal support and creation of a sustainable model of public administration mechanisms, development of practical recommendations for their functioning under martial law.

Ключові слова: цивільний захист, воєнний стан, оперативно-рятувальна служба, надзвичайний стан, евакуація, населення.

Key words: civil defense, martial law, operational and rescue service, state of emergency, evacuation, population.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З початком агресивних дій РФ проти України, які розпочалися у 2014 році із захоплення Автономної Республіки Крим, частини Луганської та Донецької області, Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі — ДСНС) зіткнулася з новими викликами, зокрема надзвичайними ситуаціями, спричиненими бойовими діями. Не зважаючи на те, що у Класифікаторі надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 [1], Кодексі цивільного захисту України [2], положенні про єдину державну систему цивільного захисту (далі — ЄДСЦЗ) [3] та у деяких інших нормативно-правових актах, що регламентують діяльність органів управління сфери цивільного захисту, визначено їх завдання під час дії правового режиму воєнного стану, однак цього виявилось не достатньо для ефективного виконання покладених на ДСНС завдань за призначенням у зазначених умовах. Від початку широкомасштабного вторгнення агресора в нашу країну проявилися нові небезпечні чинники, внаслідок яких

виникають надзвичайні ситуації, спричинені веденням бойових дій із застосуванням усього наявного у агресора арсеналу озброєння.

Зважаючи на зазначене наукові дослідження, що пов'язані з військовою тематикою, перейшли із статусу суто теоретичних до надзвичайно важливих та практичних, оскільки вони спрямовані на розв'язання проблем забезпечення цивільного захисту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Здійснено аналіз попередніх наукових досліджень за тематикою наукової статті, зокрема: Коробкіна В. Ф., Овчаренка Б. О. "Участь працівників оперативно-рятувальних служб цивільного захисту в організації життєзабезпечення не евакуйованого населення"; Потеряй-ка С. П., Белікової К. Г., Твердохліба О. С. "Проблемні питання евакуації населення в безпечні місця в умовах воєнного стану. Український кейс"; Стрельбицької Л. М.,

Гриня М. Д. "Правове регулювання месенджерів як нової форми ЗМІ в контексті російсько-української війни"; Білана А. І. "Особливості застосування шкідливого програмного забезпечення спецслужбами країни-агресора"; Щур К. О., Скоробогатова Н. Є. "Роль держави у розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва"; Каптана М. В., Руснака Ю. І., Гудима О. П., Комісарова Н. О. та Бейкун А. Л. "Нормативно-правові аспекти механізму забезпечення національної безпеки у воєнній сфері в кризових ситуаціях"; Коваленка Р. І., Назаренка С. Ю., Кривошей Б. І., Морозова І. Є., Семківа В. О. "Аналіз оперативного функціонування сил цивільного захисту в умовах воєнного стану"; Гайович Г. В. "Інноваційні методи навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану"; Сенчихіна Ю. М., Дендаренка Ю. Ю. "Особливості забезпечення безпеки та захисту особового складу в умовах ведення бойових дій"; Лещенка О. Я. "Трансформація системи цивільного захисту України в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів гібридного типу"; Клименко Н. Г. "Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України в сучасних умовах".

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою наукової статті є аналіз попередніх наукових досліджень та виявлення проблемних питань щодо діяльності органів управління у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану та формулювання нових наукових завдань подальших досліджень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Військовий напад російської федерації на територію України хоч і був передбачуваним кроком, про який заздалегідь попереджали на усіх світових площадках масмедіа та міжнародних форумах, проте все одно став цілковитою приголомшливою несподіванкою для усього цивілізованого світу та народу України. Розвиток події вимагав від обласних та територіальних державних адміністрацій оперативного прийняття рішень та виважених послідовних кроків із протидії загрозам, що виникали.

Слід зауважити, що із початком ведення активних бойових дій на територіях, де проживає мирне населення, одним із першочергових завдань для обласних та територіальних державних адміністрацій постала евакуація населення (не комбатантів). Це передбачено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 року № 179-р "Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану" [4], постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 "Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації" [5] та наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10 червня 2017 року № 579 "Про затвердження Методики планування заходів з евакуації" [6]. Однією із суттєвих проблем, з якою зіштовхнулися органи управління сфери цивільного захисту виявилось планування та здійснення евакуації населення у разі знищення або значного пошкодження мостів та автошляхів під час ведення бойових дій на підступах до населених пунктів. Оскільки ситуація на полі бою розвивається динамічно і часто не передбачувано, інформування населення, організація

транспорту евакуації, розгортання сил та засобів цивільного захисту та розвідка евакуаційних шляхів потребувала завчасної підготовки та узгодження. Якщо ці питання заздалегідь не узгодити та не опрацювати, виникає ризик не спроможності евакуації населення.

Коробкін В. Ф. та Овчаренко Б. О. у своєму науковому дослідженні [7, с. 164, 165, 166] проаналізували питання щодо участі працівників оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в організації життєзабезпечення не евакуйованого населення. Насамперед, автори наголошують, що у Кодексі цивільного захисту [2] та Законі України від 16 березня 2000 року "Про правовий режим надзвичайного стану" [8] не визначено поняття "не евакуйоване населення", а у наказі МВС України від 26 квітня 2018 року № 340 "Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж" [9] окрім відсутності відповідного поняття також не визначено порядок дій органів та підрозділів цивільного захисту на території, де проживає не евакуйоване населення, зокрема якщо громадяни відмовляються від обов'язкової евакуації.

Погоджуємося із авторами, які відмічають необхідність узагальнення набутого досвіду підрозділами Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту з організації життєдіяльності не евакуйованого населення та успішного його застосування.

Так само вважаємо позитивним пропозиції авторів щодо унормування діяльності працівників Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час виконання ними службових обов'язків та надання допомоги не евакуйованому населенню.

Погоджуючись із пропозицією авторів, додатково пропонуємо інтегрувати набутий досвід у навчальні програми з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації особового складу та працівників органів та підрозділів цивільного захисту ДСНС.

Також це важливе та надзвичайно складне завдання досліджують Потеряйко С. П., Бєлікова К. Г. та Твердохліб О. С. у своїй науковій роботі [10, с. 61, 62] де визначають проблемні питання евакуації населення в безпечні місця в умовах воєнного стану. Автори зазначають, що в Україні створено Координаційний штаб з питань підготовки проведення обов'язкової евакуації населення відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.07.2022 № 854 "Про утворення Координаційного штабу з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану" [11], основними завданнями якого визначено сприяння координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів, та громадських об'єднань з питань організації та проведення евакуації, визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час евакуації.

Науковці визначили основні проблемні питання під час проведення евакуаційних заходів, а саме: відсутність комунікації координаційного штабу із супроводжуючою особою людини з інвалідністю щодо процесу її евакуації та практичної реалізації поданої заявки на евакуацію; нена-

дання координаційним штабом спеціального медичного транспорту для перевезення особи з інвалідністю; забезпечення супроводу для евакуації особи з інвалідністю, яка належить до маломобільних груп населення. Водночас автори зазначають, що ці проблеми вдалося частково вирішити завдяки волонтерам та пересічним громадянам.

Також, науковці запропонували вирішення зазначених проблемних питань шляхом підбору до складу Координаційного штабу більш компетентних фахівців, налагодження взаємодії між координаційними центрами, органами державної влади, місцевого самоврядування та волонтерськими організаціями, що здійснюють заходи з евакуації населення у безпечні місця та надають допомогу населенню. Вважаємо за доцільне залучати фахівців та спеціальні транспортні засоби лікарень та організацій для евакуації маломобільних груп населення, а також забезпечення особового складу служби цивільного захисту спеціальним обладнанням для транспортування мало мобільних груп населення до вагонів евакуаційних потягів.

Повністю погоджуємося із думкою авторів та пропонуємо поглибити вивчення цього проблемного питання для відшукування ефективних шляхів його розв'язання.

Враховуючи сучасні умови та методи ведення війни, одним з не менш небезпечних чинників, з яким зіштовхнулися органи управління системи цивільного захисту, є інформаційна війна країни агресора та дискредитація ним органів влади, оскільки ДСНС є складовою сектору безпеки і оборони України.

Зазначене питання досліджують Стрельбицька Л. М. та Гринь М. Д. у своїй роботі, де порушують проблеми правового регулювання месенджерів, як нової форми ЗМІ, в контексті російсько-Української війни [12, 39, 44]. Автори зауважили, що месенджери мають всі характерні для засобів масової інформації ознаки, проте не підпадають під правову регламентацію як окремі і автономні елементи інформаційного простору. Вважаємо, що нині важливого значення набуває використання месенджерів та соціальних медіа під час організації інформаційно-психологічних спеціальних операцій. Ворог активно використовує месенджери та соціальні медіа для поширення пропаганди, дезінформації та інформаційно-психологічних спеціальних операцій.

Автори пропонують зважати на сучасну динаміку розвитку інформаційних технологій та на необхідність обов'язкового виокремлення інформаційних ресурсів з ознаками ЗМІ та всіх інших можливостей передачі масової інформації через мережу Інтернет в окремий і спеціальний закон. Запровадження окремого закону дозволить регулювати не лише діяльність месенджерів як інформаційного ресурсу, але і поглибити механізми регулювання і реалізації юридичної відповідальності.

Цілком погоджуємося з висновками авторів та своєю чергою зауважимо, що із розвитком сучасних технологій у галузі розповсюдження інформації виникла проблема отримання населенням передчасної не перевіреної, та як правило, не достовірної інформації. Оскільки одним із завдань ДСНС є оповіщення (інформування) населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, ця проблема є надзвичайно важливою та заслуговує на ретельне вивчення.

Білан А. І. [13, с. 139, 151] виявив особливості застосування шкідливого програмного забезпечення спе-

цслужбами країни-агресора та окреслив загрози, що пов'язані із його поширенням, визначив об'єкти хакерських посягань на замовлення РФ у світових вимірах, а також здійснив прогноз щодо подальшого розвитку ситуації, акцентів діяльності хакерів та кіберзлочинців на замовлення російських спецслужб в умовах кібервійни. Слід зазначити, що автор запропонував надалі розробити Стратегію управління ризиками, пов'язаними із поширенням шкідливого програмного забезпечення, а також прискорити схвалення Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про електронні комунікації" [14] щодо підвищення ефективності організації роботи постачальників електронних комунікаційних мереж та /або послуг в умовах воєнного стану.

Враховуючи той факт, що ДСНС є невід'ємною частиною сектору безпеки і оборони, час від часу на її комп'ютерні мережі здійснюються хакерські атаки. Останній масовий збій комп'ютерних мереж та втрата важливої оперативної інформації відбулася в ніч з 23-го на 24-те лютого 2022 року, що передувало широкомасштабному вторгненню російської федерації на територію України. У такий спосіб на деякий час було виведено з ладу систему оповіщення та інформування населення. Враховуючи цей факт та зважаючи на розвиток сучасних технологій, чат-ботів а також систем штучного інтелекту пропонуємо розглянути можливість розроблення в системі ДСНС мобільного застосунку (програмного забезпечення), у якому буде зібрано усі необхідні алгоритми дій та поради населенню, щодо реагування на всі види надзвичайних ситуацій, поради та покрокові інструкції з надання невідкладної допомоги людям а також алгоритми дій, якщо громадянин опинився у зоні ведення бойових дій. Такий застосунок повинен бути доступним широкому колу користувачів, а також працювати без підключення до мережі Інтернет, що своєю чергою дасть змогу його автономному використанню на територіях, де відсутній зв'язок.

Дотично до зазначеного Щур К. О., Скоробогатова Н. Є. [15, с. 100] дослідили роль держави щодо розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва та зазначили що основною метою науково-технічної співпраці між країнами або різними державними організаціями є досягнення позитивного результату, де співпраця відбувається шляхом об'єднання ресурсів та потенціалу всіх суб'єктів, включаючи матеріальні, фінансові ресурси, роботу науково-дослідних кадрів, а також результати попередніх розробок кожної сторони. Використовуючи такі зв'язки досягається економія ресурсів, а також скорочується ризик отримання негативного результату.

Доповнюючи вище викладене та зважаючи на курс України до Європейської інтеграції зазначаємо, що нині з'являється можливість подальшої співпраці між науковими установами України та Європейського союзу у сфері цивільного захисту. Можливість підписання меморандумів між цими установами та робота над спільними проєктами науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт покликані розв'язати проблеми та завдання з покращення механізмів публічного управління реагуванням на надзвичайні ситуації в умовах воєнного стану, а також дадуть змогу проведення спільних тренінгів та масштабних навчань за участю особового складу та техніки служб цивільного захисту між країнами-учасниками Європейського союзу та Україною.

У своїй науковій статті Каптан М. В., Руснак Ю. І., Гудима О. П., Комісарова Н. О. та Бейкун А. Л. [16, с. 99, 100] обґрунтували напрями удосконалення координації дій уповноважених органів державного управління під час реагування на кризові ситуації, а також навели своє бачення поняття "кризова ситуація", зазначивши, що тільки в Законі України "Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації" [17] повною мірою визначено це поняття, а саме: "кризова ситуація — ситуація, що склалася внаслідок вчинення протиправних і навмисних дій, пов'язаних з посяганням на нормальну, регулярну і безпечну діяльність цивільної авіації, що спричинили нещасні випадки з людьми, майнові збитки, акти незаконного втручання або створили реальну загрозу таких наслідків". Також у статті автори зазначили, що це визначення, а також близькі йому за змістом "криза", "кризові явища" широко використовуються в чинному законодавстві, наприклад, у статтях 3 та 4 Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони України" [18].

Не можемо повною мірою погодитись із висновками вчених, оскільки у статті 4 Закону [18] України в прикінці чітко визначено поняття "кризова ситуація" із зазначенням, що це крайнє загострення протиріч, гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні. Вважаємо, що визначення наведені у [17], є вузько спрямованим та стосується лише окремої теми.

Коваленко Р. І., Назаренко С. Ю., Кривошей Б. І., Морозов І. Є., Семків В. О. [19, с. 293, 295, 300] порушили проблему щодо оперативного функціонування сил цивільного захисту в умовах воєнного стану. Для дослідження цієї теми науковцями використано метод тематичної статистики. У якості статистичних даних використовувалася інформація щодо вказаного процесу, який пов'язаний з гасінням пожеж в міських населених пунктах Харківської області за період 2021 та 2022 року. Для обробки статистичних даних використано табличний редактор Microsoft Excel. З метою перевірки статистичної гіпотези про те, що кількість пожеж, які щоденно виникали на території міських населених пунктів, використано закон розподілу Пуассона, а також програмний продукт STATISTICA 6.0. У якості критерію узгодженості було обрано критерій Пірсона. Також автори дослідили критерії, яким повинні відповідати пожежні автоцистерни в умовах воєнного стану, що перебувають на озброєнні сил цивільного захисту.

За результатами зазначеного дослідження автори виявили значне збільшення обсягу роботи пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС порівняно з періодом до введення воєнного стану. Збільшення кількості пожеж пов'язано із масованими обстрілами військами російської федерації. Встановлено, що процес виникнення небезпечних подій, які пов'язані з пожежами на території міських населених пунктів, не може бути описаний законом розподілу Пуассона, що було перевірено з використання критерію узгодженості Пірсона. Також було розроблено основні вимоги до пожежних автоцистерн, які експлуатуються в міських населених пунктах в умовах воєнного стану, а саме: пожежні автоцистерни повинні мати цистерни для води достатнього об'єму для гасіння пожежі у перші хвилини до прибуття основних сил та за-

собів; пожежні автоцистерни повинні бути пристосовані для заповнення цистерн водою від зовнішнього вододжерела. Ця вимога обґрунтована тим, що деякі закордонні зразки пожежних автоцистерн до цього не пристосовані, а заповнення їх цистерн можливо лише від зовнішнього протипожежного водопроводу; пожежний насос повинен забезпечувати подачу до 30 л/с і створювати робочий тиск не менше 11 бар. Вказані числові значення подачі і тиску обґрунтовано з урахуванням результатів статистичних досліджень та проведених розрахунків.

Гайович Г. В. своє наукове дослідження [20, с. 459, 460, 461] присвятила пошуку інноваційних методик навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану. Авторка визначила, що увагу навчальних закладів системи ДСНС України з перших днів війни відразу привернули можливості соціальних мереж, відмітила, що цими ресурсами користується значна кількість людей як у повсякденній, так і в професійній діяльності, які мають можливість доступу до них через мобільні пристрої, зокрема телефони, а також те, що ці ресурси мають різноплановий та адаптивний функціонал.

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України в особливих умовах опинилися ті навчальні осередки сфери цивільного захисту, які працювали на територіях, що потрапили під окупацію. Авторка зазначає, щоб не припинявся навчальний процес було переглянуто підходи до його організації зокрема інформування населення та основну навчальну і інформаційну діяльність перенесено на сторінки соціальних мереж. Така просвітницька діяльність дозволила мешканцям регіонів, які залишилися на окупованих територіях, не виходячи з дому (що в умовах окупації є надважливо), швидко отримувати відповіді на запитання щодо дій у надзвичайних ситуаціях, спричинених воєнними діями. Важливого значення набув той факт, що на сьогоднішній день педагогічні працівники попередньо з'ясовують потреби населення у прифронтовій зоні та на окупованих територіях для висвітлення відповідної (актуальної) інформації на інформаційних ресурсах ДСНС.

Доповнюючи дослідження авторки, зауважимо, що у навчальному процесі широкого значення набуло використання освітньої платформи Prometheus. Також, завдяки цифровим ресурсам та Prometheus широкого значення набуло навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, а базовими курсами стали: "Безпека в інтернеті під час війни: практичний курс", "Навчання з попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів", "Цивільна оборона та захист у надзвичайних ситуаціях" тощо.

Сенчихін Ю. М., Дендаренко Ю. Ю. у своїй роботі [21, с. 134, 135] окреслили проблемні питання, пов'язані із особливістю забезпечення безпеки та захисту особового складу в умовах воєнного стану. Вчені зазначають, що із початком широкомасштабного вторгнення на територію України для особового складу служби цивільного захисту під час виконання ними своїх службових обов'язків з'явилися нові види небезпек, що пов'язані із обстрілами та з ураженням особового складу ДСНС вибухонебезпечними предметами.

Також науковці навели основні вимоги до підвальних приміщень або приміщень із захисними властивостями для забезпечення захисту особового складу від

небезпечних чинників авіаційних та артилерійських обстрілів.

Автори піднімають проблему щодо забезпечення особового складу пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС засобами бронезахисту. Слід зауважити, що відповідно до пункту 2 статті 18 наказу [9] бронезилями та касками 6-го класу захисту забезпечується особовий склад піротехнічних підрозділів ДСНС.

Доповнюючи зауваження авторів та зважаючи на специфіку виконання завдань, що покладені на різні підрозділи служби цивільного захисту ДСНС, пропонуємо розпочати розроблення нового зразка захисного костюма пожежного-рятувальника, що передбачає у його властивостях захист від вражаючих елементів вибухонебезпечних предметів. Як основний бронезахист такого костюма можна використовувати елементи м'якого бронепакету, в основі якого надвисокомолекулярний поліетилен (далі — НВМПЕ). Замість сталевих бронеплит використовувати плити НВМПЕ, що важать 1,6 кілограма проти 3,6 кілограмів ваги сталевих аналогів.

Так само науковці пропонують забезпечити об'єднаність особового складу з різновидами ризику, що створюються вибухонебезпечними предметами (далі — ВНП), а також порядком дій у разі їх виявлення, що своєю чергою знижує ризик для життя і здоров'я особового складу.

Погоджуючись із пропозиціями авторів, з метою розширення цього питання, пропонуємо направити рятувальників кожного караулу для проходження ними навчання на ідентифікатора ВНП, що дасть змогу особовому складу проводити попередню візуальну ідентифікацію ВНП та приймати необхідні оперативні рішення під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

У своєму дисертаційному дослідженні Лещенко О. Я. [22, с. 19, 212, 213, 214] розглядає трансформацію системи цивільного захисту України в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктах гібридного типу та порушив проблемні питання, зокрема: обґрунтування впливу сучасних воєнно-політичних конфліктів на безпеку життєдіяльності населення і суспільства, сутність воєнно-політичного конфлікту як суспільно-політичного явища, його особливості та відмінності від збройного (воєнного) конфлікту, категорійно-понятійний інструментарій, досвід розвинених країн світу щодо розбудови національних систем цивільного захисту шляхом застосування політологічного аналізу певних компонентів (функцій) цих систем у контексті забезпечення національної безпеки, узагальнення та згрупування основних чинників, що впливають (впливатимуть) на стан та розвиток державної системи цивільного захисту в умовах сьогодення та у перспективі.

У висновках автор пропонує адаптувати ЄДСЦЗ до умов сучасних загроз національній безпеці, розмежувати повноваження та функції між суб'єктами забезпечення цивільного захисту, створити та розвивати мережі центрів управління у надзвичайних ситуаціях, удосконалювати взаємодію між органами управління та силами цивільного захисту, Збройними Силами та іншими військовими формуваннями, розвивати мобілізаційні можливості суб'єктів забезпечення цивільного захисту, удосконалювати заходи із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій шляхом впровадження ризик-орієнтованих методів управління, розвивати міжнародне

співробітництво у сфері цивільного захисту. Автор запропонував оптимальні шляхи реформування системи цивільного захисту України в нинішніх безпекових умовах, зокрема удосконалення законодавства із врахуванням його гармонізації із стандартами Європейського Союзу та НАТО.

Клименко Н. Г. [23, с. 168, 173] виявила роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України в сучасних умовах та розглянула еволюцію цивільного захисту щодо забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. Авторка аналізує зміни, що відбулися в чинному законодавстві України після окупації Автономної Республіки Крим РФ та початку проведення антитерористичної операції на сході країни. Підсумовуючи дослідження, авторка дійшла висновку, що події які розпочалися з 2014 року, призвели до перегляду ролі цивільного захисту в забезпеченні національної безпеки в сучасних умовах, що, своєю чергою сприяло визнанню органів та підрозділів цивільного захисту суб'єктами забезпечення національної безпеки та залучення їх в окремих випадках до проведення антитерористичної операції. Авторка зазначає, що сучасний світ залишається уразливим від надзвичайних ситуацій різного характеру, які виникають природним шляхом та створюються штучно. Вважаємо, що дослідження у цій сфері з метою підвищення ефективності державного управління забезпеченням національної безпеки не втратять своєї актуальності й надалі.

ВИСНОВКИ

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що науковці все частіше звертають увагу на ті проблеми, які проявили себе в умовах воєнного стану на різних рівнях, у різних сферах діяльності суспільства та докладають зусиль аби їх вирішити, здійснюють статистичні аналізи, вишукують проблеми та шляхи їх вирішення на державному рівні та на рівні територіальних громад, відшуковують різні способи організації взаємодії та навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Перспективи подальших досліджень за розглянутою проблематикою дозволять значно збільшити ефективність виконання завдань, що покладаються на органи державної влади у сфері цивільного захисту. Пошук нових методів та технологічних розробок у забезпеченні безпеки цивільного населення дасть змогу не тільки зберегти життя, а й підвищить конкурентоспроможність Українських виробників на світовому ринку пожежно-технічного оснащення.

Спираючись на результати наукових праць, нами визначено наукові завдання подальших досліджень, а саме:

- узагальнення міжнародного досвіду щодо реагування на надзвичайні ситуації в умовах ведення бойових дій;
- дослідження механізмів публічного управління реагуванням на надзвичайні ситуації в умовах воєнного стану;
- уточнення категорійно-понятійного апарату;
- створення моделі функціонування правового та організаційного механізмів публічного управління реагуванням на надзвичайні ситуації в умовах воєнного стану;
- розроблення концептуального підходу до розвитку механізмів публічного управління реагуванням на надзвичайні ситуації та практичні рекомендації щодо їх функціонування в умовах воєнного стану.

Література:

1. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 : наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457. Дата оновлення: 01.01.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text> (дата звернення 15.01.2024).
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.0.2012 р. № 5403-VI. Дата оновлення: 27.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення 15.01.2024).
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11. Дата оновлення: 03.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#n10> (дата звернення 15.01.2024).
4. Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 179-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 15.01.2024).
5. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 р. № 841. Дата оновлення: 10.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.01.2024).
6. Про затвердження Методики планування заходів з евакуації : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.07.2017 р. № 579. Дата оновлення: 10.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0938-17#Text> (дата звернення 15.01.2024).
7. Коробкін В. Ф., Овчаренко Б. О. Участь працівників Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в організації життєзабезпечення не евакуйованого населення. Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 07 лип. 2023 р. Кропивницький, 2023. С. 164—167.
8. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#top> (дата звернення 15.01.2024).
9. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. Дата оновлення: 25.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-18#Text> (дата звернення 15.01.2024).
10. Потеряйко С. П., Белікова К. Г., Твердохліб О. С. Проблемні питання евакуації населення в безпечні місця в умовах воєнного стану. Український кейс. Публічне управління. 2022. № 5. С. 58—63.
11. Про утворення Координаційного штабу з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2022 р. № 854. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.01.2024).
12. Стрельбицька Л. М., Гринь М. Д. Правове регулювання месенджерів як нової форми ЗМІ в контексті Російсько-Української війни. Наукові праці МАУП. 2023. № 1. С. 39—45.
13. Білан А. І. Особливості застосування шкідливого програмного забезпечення спецслужбами країни-агресора. Інформація і право. 2023. № 2. С. 139—152.
14. Про внесення змін до Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності організації роботи постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг в умовах воєнного стану : Закон України від 03.05.2022 р. № 2240-IX. Дата оновлення: 29.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-20#top> (дата звернення 15.01.2024).
15. Щур К. О., Скоробагатова Н. Є. Роль держави у розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва. Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність : матеріали XIX (XXXI) Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16—17 бер. 2023 р. Київ, 2023. С. 100—101.
16. Нормативно-правові аспекти механізму забезпечення національної безпеки у воєнній сфері в кризових ситуаціях / М. В. Каптан та ін. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. 2023. № 1. С. 95—103.
17. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації : Закон України від 21.03.2017 р. № 1965-VIII. Дата оновлення: 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19#Text> (дата звернення 28.12.2023).
18. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. Дата оновлення: 29.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 15.01.2024).
19. Аналіз оперативного функціонування сил цивільного захисту в умовах воєнного стану / Р. І. Коваленко та ін. Проблеми надзвичайних ситуацій. № 1. С. 293—304.
20. Гайович Г. В. Інноваційні методи навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану. Грааль науки. 2023. № 27. С. 457—461.
21. Сенчихін М. Ю., Дендаренко Ю. Ю. Особливості забезпечення безпеки та захисту особового складу в умовах ведення бойових дій. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування та ліквідація їх наслідків : матеріали круглого столу (вебінару), м. Харків, 23 лют. 2023 р. Харків, 2023. С. 134—135.
22. Лещенко О. Я. Трансформація системи цивільного захисту України в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів гібридного типу: дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01. Київ, 2020. 293 с.
23. Клименко Н. Г. Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України в сучасних умовах. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. Вип. 2. 2015. С. 165—177.

References:

1. State Committee of Ukraine on Technical Regulation and Consumer Policy (2010), Order "Classifier of emer-

gency situations DK 019:2010", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "Code of Civil Protection of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution "On the approval of the Regulation on the unified state system of civil protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#n10> (Accessed 15 Jan 2024).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "About the organization of the operation of the unified state system of civil protection in the conditions of martial law", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Resolution "On approval of the Procedure for evacuation in case of threat or occurrence of emergency situations", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

6. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2017), Order "On approval of the Methodology for planning evacuation measures", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0938-17#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

7. Korobkin, V.F. and Ovcharenko, B.O. (2023), "Participation of employees of the Operational and Rescue Service of Civil Protection in the organization of life support of the non-evacuated population", *Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia natsionalnoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu. Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsi* [Organizational and Legal Support of National Security under Martial Law. Materials of the all-Ukrainian scientific and practical conference], Kropyvnytskyi, Ukraine, July 07, pp. 164—167.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On the legal regime of the state of emergency", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#top> (Accessed 15 Jan 2024).

9. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2018), Order "On Approval of the Statute of Actions in Emergency Situations of the Management Bodies and Units of the Operational Rescue Service of Civil Protection and the Statute of Actions of the Management Bodies and Units of the Operational Rescue Service of Civil Protection during Fire Fighting", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-18#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

10. Poterayko, S.P. Belikova, K.H. and Tverdokhlib, O.S. (2022), "Problematic issues of evacuation of the population to safe places under martial law", *Public management*, vol. 5, pp. 58—63.

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "On the Establishment of the Coordination Headquarters for the Mandatory Evacuation of the Population under Martial Law", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2022-%D0%BF#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

12. Strelbytska, L.M. and Hryn, M.D. (2023), "Legal regulation of messengers as a new form of media in the context of the Russian-Ukrainian war", *Scientific works of IAPM*, vol. 1, pp. 39—45.

13. Bilan, A.I. (2023), "Peculiarities of the use of malicious software by the special services of the aggressor country", *Information and Law*, vol. 2, pp. 139—152.

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On Electronic Communications" to Improve the Efficiency of Organization of Work of Providers of Electronic Communication Networks and/or Services under Martial Law", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-20#top> (Accessed 15 Jan 2024).

15. Shchur, K.O. and Skorobagatova, N. E. (2023), "The role of the state in the development of international scientific and technical cooperation", *Mizhnarodne naukovo-tekhniche spivrobitnytstvo: pryntsypy, mekhanizmy, efektyvnist. XIX (XXXI) Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* [International scientific and technical cooperation: principles, mechanisms, efficiency. XIX (XXXI) International scientific and practical conference], Kyiv, Ukraine, March 16—17, pp. 100—101.

16. Kaptan, M.V. Rusnak, Y.I. Hudyma, O.P., Kommissarova, N.O. and Beikun, A.L. (2023), "Legal Aspects of the Mechanism of Ensuring National Security in the Military Sphere in Crisis Situations", *Collection of scientific papers of the Center for Military Strategic Studies of the National Defense University of Ukraine*, vol. 1, pp. 95—103.

17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On the State Program of Aviation Security of Civil Aviation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19#Text> (Accessed 15 Jan 2024).

18. The Verkhovna Rada of Ukraine (1998), The Law of Ukraine "About the National Security and Defense Council of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#top> (Accessed 15 Jan 2024).

19. Kovalenko, R.I., Nazarenko, S.Y., Kryvoshei, B.I., Morozov, I.E. and Semkiv, V.O. (2023), "Analysis of the operational functioning of civil defense forces under martial law", *Problems of emergency situations*, vol. 1, pp. 293—304.

20. Gayovych, H.V. (2022), "Innovative methods of teaching the population to act in emergency situations under martial law", *The Grail of Science*, vol. 27, pp. 457—461.

21. Senchikhin, M.Y. and Dendarenko, Y.Y. (2023), "Peculiarities of ensuring the safety and protection of personnel in the conditions of hostilities", *Materialy kruhloho stolu (vebinaru). Zapobihannia vynykenniu nadzvychainykh sytuatsii, reahuvannia ta likvidatsiia yikh naslidkiv* [Materials of the round table (webinar). Preventing emergencies, responding to and eliminating their consequences], Kharkiv, Ukraine, February 23, pp. 134—135.

22. Leshchenko, O.Ya. (2020), "Transformation of the civil defense system of Ukraine in the conditions of modern military-political conflicts of the hybrid type", *Abstract of Ph.D. dissertation, Basics of national security of the state*, National Institute of Strategic Studies, Kyiv, Ukraine.

23. Klymenko, N.H. (2015), "The role of civil protection in ensuring national security of Ukraine in modern conditions", *Collection of scientific works*, vol. 2, pp. 165—177.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2024 р.